

Börja och avsluta en berättelse

Böcker ger oss så mycket, både som läsare och författare. Hur vi väljer dem är väldigt individuellt. Det har inte bara med genre att göra. En del väljer det trygga, författare de känner till och vet att de tycker om, andra vågar prova något nytt. Men vare sig jag väljer det trygga, kända eller det okända är det oftast bokens första sidor som blir avgörande för min upplevelse. Jag kan nästan se det som en tre-rättersmiddag. Faller inte förrätten mig i smaken kommer jag att vara kritisk till resten som serveras. Och om inte efterrätten lever upp till mina förväntningar blir det ett negativt minne som inte glöms bort i första taget.

Hur börjar en historia?

När jag lyssnat på författare som beskriver sin skrivprocess pratar det oftast om att de skriver sitt manus från start till slut. Någon har också sagt att de börjat med sista kapitlet, någon annan börjar mitt i. Vilket val jag än gör så måste historien för att bli klar både ha en början och ett slut.

Att berätta en historia muntligt eller skriftligt skiljer sig, som jag ser det, egentligen inte åt så mycket mer än att den muntliga måste vara mer färdig i sin form innan den framställs. Det finns ingen möjlighet att korrigera i efterhand. Inte utan att till viss del förstöra den. Jag tänker då framför allt på en rolig historia eller kanske en skräckhistoria där slutet är avgörande för hur den tas emot.

Om det är något som verkligen kan förstöra en rolig historia så är det ett bortglömt slut eller ett slut utan mening eller en knorr. Besvikelsen som uppstår när vi suttit tysta och lyssnat på historieberättaren för att få höra upplösningen, lösningen, slutet som sen inte kommer lämnar ett tomrum som tar tid att fylla. Att presenteras flera olika tänkbara slut gör inte saken bättre.

Besvikelsen hos den som berättar är inte mycket mindre. Det får bara inte ske tänker vi och skriker upprört att den som inte kan slutet ska låta bli att berätta. Av den anledningen undviker jag så långt jag kan att berätta historier där jag inte kan slutet. Oftast tänker jag ut slutet först, säkerställer att jag kan det och går sedan in på hur jag ska få mina tilltänkta lyssnare att vilja höra hela vägen dit.

Den där magiska stunden som infaller då jag börjat en berättelse och hör tystnaden från de som lyssnar, ser förväntan i deras blickar, är glädje. Lyckas jag inte med det, eller bara får en

pliktfyllt lyssnare måste jag avgöra om det är värt att fortsätta eller göra pinan kort. Allt medan resten av sällskapet pratar i munnen på varandra.

Idén till mitt första manus, en relationsroman, började med att jag hade skrivit sista kapitlet klart. Även några kapitel i mitten kändes färdiga i mina tankar. Utifrån det har jag sedan byggt min historia.

Jag har hela tiden varit övertygad om att mitt första kapitel kommer att komma falla på plats allt eftersom arbetet blev klart. Så blev det inte. Istället har jag provat flera olika förslag men inget har känts bra.

Det andra manuset, en långnovell, som jag nu skrivit på under hösten 2013 och våren 2014 var tvärtom. Denna gång började jag skriva historien från början utan att veta var det ska landa och upptäckte ganska snart att det kan bli problem. Berättelsen handlar om en resa och en sådan bör ju ha ett klart mål, så som resor har, men jag hade klivit på utan att veta vart tåget skulle ta mig. Inte nog med det. Under resans gång har även början förändrats och där jag först klev på ser inte längre ut som det gjorde.

Men hur länge kan jag skriva? Skulle historien kunna bli oändlig? Nej, jag tror inte det för någonstans på vägen infaller en känsla av tomhet, av att vi har tömt oss på ämnet och även om inte historien har fått ett slut så känner vi oss färdiga med den.

Men det går inte att avsluta en text rakt av. Om nu början är viktig så är också slutet lika viktigt. Jag som författare har under textens gång byggt upp förväntningar som måste uppfyllas, hål som måste täppas igen och lösningar som måste förklaras.

Med två manus utan början och utan slut insåg jag att jag nu måste skaffa hjälp och ta reda på hur jag bör gå tillväga.

Även om det talas mycket om vikten av en bra start på texten på kurser, i tidningsartiklar, i handböcker och så vidare så är det väldigt lite konkreta råd som ges, inte ens i facklitteraturen. Jag tror därför att bästa tillvägagångssätt för mig är att studera hur andra gör.

Den första meningen

Jag är också nyfiken på vad förläggarna säger om det första kapitlet. Avgör de första sidorna om de är villiga att gå vidare med manuset eller inte? När det kommer in många manus måste de förstås på något sätt sortera ut vilka som kan vara intressanta.

Naturligtvis har utseendet en betydande roll så som storlek på texten, tätheten och meningarnas längd. Vänder jag mig till en publik som är i medelåldern måste jag också tänka på att göra texten tillgänglig för dem. När man som jag plötsligt inser att det krävs läsglasögon för att ta till sig en text blir det även så att jag väljer bort vissa böcker som helt enkelt skulle kräva för mycket ansträngning. På samma sätt som jag väljer att inte köpa vissa produkter i mataffären av den anledningen att jag inte kan läsa innehållsdeklarationen. Med allergiker i familjen kan jag inte göra annat än att ställa tillbaka dem på hyllan och leta efter ett annat alternativ.

Inför den här essän har jag letat i facklitteratur, i skrivböcker och i skönlitteratur för att försöka reda ut hur jag bäst går tillväga för att skapa en bra början på mitt manus och ett bra slut. Men eftersom det oftast saknas utförliga och bra instruktioner för detta måste jag hitta ett annat sätt att angripa problemet. Jag har då istället valt att studera några böcker och författar för att se hur dessa gått tillväga och om jag kan se några skillnader eller liknelser i deras genomförande.

Jag tror, och i samtal med författare och förlag har jag förstått, att det är i det första kapitlet som bokens ton sätts. Men är detta också avgörande för om läsaren som står i bokhandeln tänker köpa boken genom att snabbt bläddra igenom de första sidorna?

Om jag inte fattat tycke efter de första sidorna är risken stor att den läggs åt sidan. Det som dessutom påverkar mig som läsare när jag ska köpa en bok är andra texter så som baksidestexten, recensioner och reklam i och omkring boken. Och det här är en del som jag som författare inte alltid har inflytande på beroende på om jag har ett förlag som stöttar mig eller ej.

När jag skulle lära mig köra motorcykel fick jag höra skräckhistorier om gropar i vägarna och grus i kurvorna. Jag blev skräckslagen. Det enda jag såg framför mig var alla dessa gropar och allt detta grus. Sen lärde jag mig att köra och att det inte var så farligt som jag föreställt mig. Liknande är det för den som börjar skriva. För om det är något jag hört sen den dag jag började ge mig in i skrivande utifrån en mer seriös roll så är det just om hur viktig början är. Finns det råd är det inte lätt att hitta dem. Jag vet inte varför men kanske är det så att även den som är etablerad författare slåss med denna fråga. För det finns nog många, både blivande och etablerade författare som suttit och putsat på första meningen och aldrig kommit längre. På så

sätt har säkert många texter fått sätta livet till då den skrivande gett upp i sina försök. Det finns nog inte ett svar eller ett råd helt enkelt.

Ett råd jag ofta möts av just när det gäller skrivande är att se hur andra gör genom att läsa och studera olika böcker. Jag har därför valt ut tre författare för att se närmare på hur de gått tillväga både när det gäller början och slutet.

Men när är en historia slut?

Finns det egentligen något slut? En berättelse måste någon gång ta slut, på ett eller annat sätt. Till skillnad från en teveserie där syftet är att hela tiden lämna öppna slut.

Att dra ut på en historia för långt kan kännas som en plåga för mig som läsare, detsamma gäller ett alldeles för tidigt slut, om nu inte tanken är en fortsättning i nästa bok förstås.

Ett slut som lämnar mig med alldeles för många frågor och frustration över uteblivna svar riskerar också att tappa mig som läsare. En upplösning som är alldeles för förutsägbar gör mig frustrerad.

Som jag ser det så är utmaningen med en bra början att locka in läsaren i texten och utmaningen i sluttexten att lämna efter sig en läsare som känner sig, om inte helt nöjd så ändå tillfreds och möjligtvis kan personen själv skapa en fortsättning i sin egen fantasi.

Och hur är det med läsaren som står där i bokhandeln och bläddrar sig fram till slutet. Avslöjas alla hemligheter så att jag inte behöver läsa boken? Tänk vad enkelt det skulle vara och så lite böcker vi skulle behöva läsa om det räckte med en början och ett slut. Som tur är så vill vi också läsa det som står där emellan och som förklarar varför det blev det slut som det blev.

Ett klassiskt slut kan vara; ”så levde de lyckliga i alla sina dar”. Men är det här verkligen ett slut? En deckare avslutas oftast med upplösningen av mordet (eller mysteriet) och läsaren får svaren på hur det hela gått till. En roman kan sluta med ett bröllop eller begravning. Men det här skulle också kunna vara början på en historia. Mordet skulle kunna vara utgångspunkt för hela historien där intrigen målas upp efteråt och läsaren får veta hur det hela gick till. För även om mordet redan avslöjas från början är vi nyfikna på hur mördaren gick tillväga.

Romanen skulle kunna handla om livet efter bröllopet eller begravningen men även förstås karaktärernas väg dit. Jag skulle vilja säga att det inte finns några slut för ett slut kan alltid göras till en början. En början på något nytt, en fortsättning, eller en början där den följande texten sen förklarar vägen dit. Se bara på alla såpor på teve där budgeten är det enda som orsakar att en serie tar slut och det alltid går att skaka liv i historien igen när nya finansiärer träder in.

Så här skriver två författare

Stig "Slas" Claesson tillhör en av de första författare jag läste när jag började läsa mer vuxenböcker och som sedan stannat kvar för återkommande läsning. Det var min farmor som lånade ut hans bok *En vandring i solen*. Jag älskade honom från första stund. Han inleder sin bok med meningarna:

Hotellen låg i en lång rad längs en långgrund sandstrand vid ett till synes oändligt hav. Hotellen låg mellan sandstranden och Presidentavenyn som var en bred blåsig gata mellan entréerna och mimosaträden. Ville man roa sig på annat sätt än att stå och hänga i en hotellbar eller sitta och småprata i en lobby fick man gå Avenyn österut till stan. Västerut kunde man gå så långt som till ett nytt hotellbygge, sen blev Avenyn en landsväg och man behövde en bil.

Han hade ingen bil men han hade ett par tunga vinterskor. Han hade ett par röda yllestrumpor och fodrade jeans, en kulört skjorta och en varm skepparkavaj.

Redan här i dessa första meningar möter vi bokens huvudkaraktär och miljön han kommer att vistas i. Vi anar motsättningarna mellan hotell, sandstranden och personens varma klädsel. Det är något som inte stämmer. Ingen går klädd i sina vanliga arbetskläder på sin semester.

Mycket riktigt så får vi sedan följa Tore Anderssons väg tillbaka ur depressionen och hans möten med historiens andra karaktärer.

Låt oss gå direkt till slutet och se vad vi hittar där. Till skillnad från början på boken där jag valt att bara återge några korta första mening så måste slutet få lite mer plats eftersom det kapitlet drar ihop de återstående lösa trådarna i berättelsen. Det här är en del av de sista två sidorna i boken *En vandring i solen*:

Kärleken tar ju inte slut!

Marion var den behagligaste person jag någonsin delat rum med.

Jag vet inte ens vad hon hette i efternamn.

(...)

Man kommer inte att kunna se på dig utan att bli påmind om Marion, sa Sven.

Jag vet det, sa han.

Du klarar inte av nattklubben, sa Sven.

Nej, sa han. Låt oss sitta här och lyssna på dom förbannade cikadorna. Låt oss bara sitta här.

Låt oss bara sitta.

När dom stänger här följer du mig till hotellet?

Jag går till sängs! Mer kan du inte begära av mig.

Vi byter till torrt vin.

(...)

En annan av hans böcker som kom ett år tidigare är *På palmlad och rosor* inleder han med meningarna:

Omedelbart han såg kärringen beslöt han sig för att förgöra henne.

I de här första meningarna presenteras proppen (Oskarsson), en man som kommer till en enslig stuga för att leverera en förlängningssladd till teven. I stugan ligger en äldre kvinna nedbäddad i sängen. Hon säger ingenting och ganska snart förstår vi proppens dilemma när han inte kan lämna tanten ensam. Redan från början när han ser kärringen inser han att det kommer att bli problem. Och vem kan väl inte känna igen sig i proppens dilemma och den där tanken över att vilja få bort det där besvärliga på något sätt. Att ta livet av någon kan då kanske kännas som en enkel lösning, i tankarna. För det är väl oftast, och förhoppningsvis, där det stannar. Det här skapar en konflikt med läsaren som gör att jag vill läsa vidare för att se om han verkligen sätter sina planer i verket.

Genom boken följer vi sedan proppen och hans inre kamp och under tiden har han skapat en relation till läsaren. Till slut måste han fatta ett beslut. Det gör han på den sista sidan;

Han vägde spaden i händerna.

Sen slog han till i väggen med spaden användande all kraft han var mäktig.

...

Den amerikanska klockan låg på sidan i kärringens säng. Den hade ramlat ner från sin spik och krossat kärringens tunna huvud. Hon var död.

Han gick och satte sig vid köksbordet. Han drack kaffe.

(...)

När Oskarsson öppnade bildörren hoppade katten, som följt efter honom, in i bilen.

Oskarsson tog katten i nackskinnet och kastade ut honom.

Gillar du inte den friska luften, sa han.

Sen körde han söderut.

Han log.

Han tänkte på katten.

Sicken en!

Båda böckerna har den likheten att han under resten av första kapitlet presenterar huvudkaraktären och omgivningen till utseende men inte går in på djupet. Han ger också mig som läsare känslan av att första kapitlet är en resumé av vad som kommer att hända sen. Ett hopp till mitt i berättelsen, utan att för den delen avslöja mer än några små detaljer. Jag som läsare befinner mig i realtid och förstår att något har hänt men för att få veta vad måste jag läsa vidare. Sen kommer själva berättelsen som ska ta oss dit.

Om vi nu ser till slutet så liknar de varandra på så sätt att huvudkaraktären fattar ett beslut. Tore Andersson, i *En vandring i solen*, är fortfarande inte frisk men det finns en styrka i hans sätt att vara som inte tidigare fanns. Han tror också på att kärleken inte tar slut. Proppen har efter mycket resonerande kommit fram till att det är mer humant om han låter kärringen vandra vidare än att lämna henne där till sitt öde. Katten däremot tycker han är stark nog att klara sig själv för det sista han vill är att ta hand om någon. Slutet knyter ihop början och skapar en sluten historia så som en ring.

Det som är intressant är att om jag går tillbaka och läser slutet först, som om det var första kapitlet, upptäcker jag att det skulle fungera utmärkt. Visserligen skulle det bli en helt annan historia, men det skulle gå. Läser jag början däremot som om den var slutet fungerar den inte alls.

En annan författare som berör mig mycket med sina texter är Majgull Axelsson och då bland annat boken *Aprilhäxan* som vann Augustpriset 1997. Hon börjar sin text så här:

"VEM ÄR DU?" frågar min syster.

Hon är känsligare än de andra, det är bara hon som någonsin anar min närvaro. Nu ser hon ut som en fågel där hon står med halsen sträckt och spanar ut mot trädgården. Hon har bara en grå morgonrock över det vita nattlinnet och hon tycks inte märka att nattens frost dröjer kvar. Morgonrocken är öppen och skärpet hänger löst i en enda ögla. Det ligger som en tunn stjärtfjäder på kökstrappan bakom henne.

Hon vrider huvudet i en knyckig rörelse, lyssnar ut mot trädgården och väntar på svar.

När det inte kommer upprepar hon sig, ängsligare nu och med gällare röst: "Vem är du?"

Redan här i de allra första meningarna känner jag som läsare ett obehag. Jag känner mig lika förvirrad som karaktären hon först presenterar. I kapitlet presenterar hon sedan kort de tre systrarna och deras öden. Men vem är det som berättar? Finns det en fjärde syster? Vem är den som tycks befinna sig i en sjukhusmiljö?

Det finns mycket mellan raderna i Majgull Axelsson texter och i boken *Moderspassion* från 2011 låter hon läsaren än en gång kliva in i ett mysterium. Boken inleds med meningarna:

Dörren öppnas och jag tvingas upp från det behagliga ingenstans till ett vagt motbjudande någonstans. Vill inte vakna, men vad hjälper det? Gult lampljus sprider sig som en solfjäder över golvet, någon glider in och skjuter igen dörren bakom sig, ger mig ett hastigt ögonkast och ett leende. Det är en flicka. Eller en ung kvinna. Hennes blonda hår är stramt bakåtkammat och i hennes nacke vippas en mycket kort hästsvans. Hon är klädd i en blå V-ringad tunika och vita byxor.

Med dessa korta rader har hon redan introducerat två karaktärer. Ytterligare en karaktär presenteras i första kapitlet men enbart med beskrivningen av ett gurglande läte och en svag profil som anas. Hon avslöjar ingenting av det som hänt personerna i rummet. Vi vet inte säkert att det är ett sjukhus. Precis som i Slas böcker lockas jag som läsare att läsa vidare in i boken för att få en förklaring till det som beskrivits. I första kapitlet får jag veta vem jag kommer att få följa, jag anar att något har skett eller kommer att ske men det är fullt av hål som behöver fyllas.

När det gäller Slas och Axelsson har dessa två romaner vissa likheter genom att de skildrar människoöden och en historia som känns realistisk. Mycket av händelserna kan mycket väl vara ur författarens egna upplevelser.

Men hur ser slutet ut på dessa böcker? Jag börjar med *Aprilhäxan*:

De står tysta ett ögonblick medan ambulansmännen lyfter upp Hubertssons bår, nickar mot de tre kvinnorna och börjar gå. Då släpper Birgitta taget om Margaretas hand och Margareta släpper Christinas.

De ser inte på varandra.

(...)

Hubertsson sitter på en parkbänk inne i skuggorna. Hans ansikte är allvarligt, men hans hållning är arrogant, han har sträckt ut benen och korsat dem, högerarmen är utsträckt över bänkens ryggstöd. Jag stannar till i mörkret, tvekar en sekund. Än kan han inte se mig. Han kan inte se mig sådan jag skulle ha varit om allt hade varit annorlunda.

Borta på torget slår pojken på sin trumma. Ljudet är mäktigt nu, det mullrar i gator och gränder, det ekar i klostertak och kyrkväggar, det dånar som en vårvind över Vättern.

Men Hubertsson lystrar inte till kallelsen, han reser sig inte upp och går mot Stora torget. Han sitter lugnt kvar på sin bänk och väntar på att jag ska stiga ut ur mörkret.

Till skillnad från Slas väljer Axelsson att inte ha en lika tydlig lösning i slutet av sin bok. Jag skulle vilja säga att i just den här boken lämnar hon mig som läsare med en hel del obesvarade frågor men ändå med ett accepterande av att det är så. Systrarna har återförenats trots att konflikterna dem emellan finns kvar och även obehaget som följt genom hela boken.

Länge har jag undrat vad det var med den här boken som gjorde mig så berörd att det tog mig flera månader innan jag kunde ta upp en ny bok. Först nu har jag förstått att det helt enkelt fanns så mycket öppna dörrar, olösta konflikter och obesvarade frågor som jag behövde smälta och bearbeta. Inte av den sort som skapar en frustration hos mig som läsare men ett obehag som låg kvar genom att systrarna samlats men ändå inte löst sina inre konflikter. Det blev inget lyckligt slut.

Boken *Moderspassion* börjar i ett rum på sjukhuset och avslutas i ett annat rum i ett hus. Mellan start och slut har mycket dramatik utspelat sig, hemligheter avslöjats och konflikter

eskalerat. Slutet visar en upplösning då huvudkaraktären trots allt ser en mening med att leva och till skillnad från *Aprilhäxan* har den här boken ett tydligare slut.

Ritva släckte inte efter sig. Lampan lyser fortfarande i trappan och dörren till min lägenhet står vidöppen. Det gör ingenting. Det är i sin ordning. Ändå kan jag inte hejda ett litet utrop av förskräckelse när jag äntligen kommer upp. Tidningar och gamla brev och reklamblad ligger slängda på golvet. Plus en tröja och några använda gamla trosor. Ett torkat apelsinskal. Ett brunt klet som en gång måste ha varit ett äppelskrott. Smulor. Och stora brungrå dammråttor.

Så har jag levt i nästan ett år.

Ritva måste ha kikat in i alla mina rum, dörrarna står öppna, också dörren in till Sofias rum. (...) Sedan står jag plötsligt och ser in i min dotters rum. Det är mycket vackert. Mattan är mörkt blå med smala strimmor av turkos. Skrivbordet är vitt. Och i hörnet står den gamla korgstolen, den som alltid har stått i just det hörnet.

Jag sjunker ner i den. Sätter mig i korgstolen. Det knarrar till när jag lutar huvudet bakåt och sluter ögonen, när jag betraktar det landskap som plötsligt formas bakom mina ögonlock. Det är ett landskap i orange, med mörka berg och ljusa dalar. Det är mycket vackert. Men inte lika vackert som det landskap jag ser utanför fönstret när jag öppnar ögonen igen. En klarblå himmel. Blänket i Glafsfordens vatten. Och mörka skogar som sträcker sig långt bort i fjärran. Världen. Min värld.

Jag har ett liv att leva. Trots allt.

Tanken glittrar till och lämnar ett skimmer kvar.

Ett liv. Att leva.

Samma fenomen med början och slut hittar jag i Axelssons böcker. Slutet skulle fungera mycket bra som en början medan början har alldeles för många obesvarade frågor för att kunna fungera som ett slut.

Jag vill ge dig ännu ett exempel på ett slut som skulle kunna fungera utmärkt som en början och det är Majgull Axelssons bok *Långt bort från Nifelheim*. Med slutkapitlet binder författaren här ihop berättelsen med början där också Gunilla presenteras men på ett helt annat sätt och där läsaren kan ana konflikten mellan de två kvinnorna.

Som ett experiment läser jag hela sista kapitlet som om det var det första jag läser i den här boken. Det avslöjar ingenting om det som hänt och skulle mycket väl kunna fungera som ett först kapitel för boken;

Gunilla sliter ett badlakan från hängaren och sveper det om mig. "Kom", säger hon. "Kom, Cecilia. Nu har du duschat färdigt." Jag vädrar lite i tomma luften, men känner ingenting. Hon har nog rätt, jag luktar inte så illa längre. Om jag duschar ofta, så kommer lukten nog att försvinna helt en dag. Just nu är det nog. Jag kan kliva ur badkaret.

Gunilla slår armarna o mig, men jag knuffar undan henne. Inga intimiteter, tack! Men hon ger sig inte, hon gnuggar mig torr och sveper badlakanet om mig. Jag ser ner på den vita frottén. Så vackert: stora röda rosor knoppas och slår ut där tyget snuddar vid min kropp. "Åh, Cecilia", snörvlar Gunilla. "Åh, Cecilia. Om jag bara hade förstått, om jag bara hade anat ..."

Så lägger hon armen om mina axlar och leder mig ut i hallen.

Trots att boken avslutas med Cecilias sammanbrott och barndomskamraten Gunilla som tar hand om henne, tar sig an henne, så är det ändå inte ett slut. Skulle författaren vilja skriva en fortsättning skulle det vara lätt att plocka upp tråden här och spinna vidare på historien och intrigerna.

Men det här slutet skulle även kunna fungera till den historia som just berättats om Cecilia som har återvänt hem för att sitta vid sin mors dödsbädd. Hon har just kommit hem från Filippinerna där hon varit försvunnen i ett område drabbat av ett vulkanutbrott. Hon är fysiskt oskadd men befinner sig i ett mentalt kristillstånd som hon försökt kontrollera på alla sätt. I boken avslöjas efter hand vad hon varit med om och ju närmare slutet av boken desto närmare kommer hennes sammanbrott.

Både böckerna skrivna av Stig "Slas" Claesson och Majgull Axelsson tycks vara sådana där slutet skulle kunna ersätta början utan att för den delen behöva ändra historien. De skulle även, som jag tidigare nämnt, kunna fungera som början på en helt ny historia. Men gäller det även kriminalromaner? Kan jag avslöja upplösningen redan i början genom att flytta slutkapitlet till början och skiljer sig dessa böckers början från Slas och Axelsson?

Gäller samma sak för kriminalförfattare?

Sören Bondeson skriver i boken *Konsten att döda. Så skriver du en kriminalroman* att ”en kriminalroman brukar inledas av ett brott: Någon upptäcker ett lik, en människa befinner sig i fara. Läsaren kastas direkt in i handlingen. Det kan också vara en förföljelsescen eller att en människa presenteras. Om du väljer det senare är det en fördel om romankaraktern befinner sig i en livssituation där någonting är på gång. Läsaren måste beröras eller känna identifikation med personen.”

Det intressanta med Bondesons råd för upplägg av en kriminalroman är att det också tycks gälla på andra texterna så som romaner.

På en författarkväll i Ljusdal träffade jag Christoffer Carlsson, författare till *Den enögda kaninen* och *Den osynlige mannen från Salem*, och jag frågade honom hur han tänker när han skrivit sitt första kapitel. Det intressanta var inte bara hur viktigt han tyckte en bra början är och att det anger tonen för resten av boken utan även hans kommentar att ”början måste vara bra, men den får inte vara *för* bra”. Han menade att författaren sätter inte bara tonen här utan även nivån och måste kunna leva upp till den i resten av boken. Gör du inte det, säger han, kommer läsaren bli arg, besviken och risken är förstås att du tappar din läsare helt även för framtida böcker.

Även kriminalförfattare skildrar på sätt och vis en realistisk historia men beskriver en mordhändelse eller likande som är ren fiktion och inte har någon förankring i en självupplevd historia. Jag blev nyfiken på om en sådan bok skulle ha liknande början och valde därför ut två av Christoffer Carlsson böcker varav en fick Svenska deckarakademiens pris för bästa Svenska kriminalroman 2013. Boken *Den osynlige mannen från Salem* börjar med en kort prolog sedan texten:

SVERIGE MÅSTE DÖ. Orden står skrivna över tunnelväggen i svarta, tjocka versaler och från en affär i närheten hörs musik, någon som sjunger don't make me bring you back to the start och utanför tunneln skiner solen varm och vit men härinne är det svalt, stilla. En kvinna med hörsnäckor och hästsvans passerar, joggande. Jag följer henne med blicken tills hon försvinner.

Det här följs av sju meningar, sen är första kapitlet slut. Ändå har han på dessa få rader presenterat huvudkaraktären och miljön som har en huvudroll i berättelsen. Med de första orden skrivna i svart och tjocka versaler har han också lagt en dov ton av mörker över boken som också fick motiveringen ”stark noirroman med förtätad stämning av vemod och uppgivenhet”.

Eftersom den här boken är den första av en trilogi, där två män med ett gemensamt förflutet åter korsar varandras väg, har historien en upplösning men med ett öppet slut för att nästa del ska kunna hänga på. I sista kapitlet befinner sig huvudpersonen på sjukhus. Den andra mannen, som är orsaken till sjukhusvistelsen, befinner sig på ett annat sjukhus. Vad som händer där får vi inte veta. Huvudpersonen åker hem till sitt barndomshem för att bland annat besöka sin far som är på väg in i Alzheimers eller demens. Sista stycket:

Sent den kvällen lämnar jag Salem. Jag går ut i den svala luften och i ögonvrån skymtar den port som brukade vara deras, ser hur den ligger där och vilar i mörkret. Jag vill inte gå än och stryker utanför deras dörr en stund, precis som jag gjorde förr. Det är sommar igen, i en sekund, en sommar för längesedan.

Och efter en stund: jag lämnar. Mot busshållplatsen går jag, för att ta mig in till Rönninge och åka söderut igen. Jag vill sitta hos Sam, på sjukhuset. En dimma är på väg. Jag rör mig genom platsen där jag växte upp och det är lång väg hem men ikväll är allting i Salem ovanligt tyst, Stockholms södra förorter nästan stilla.

Det sista kapitlet skulle inte fungera som början på den här boken, inte så som det är skrivet nu, däremot tycker jag att det här sista stycket mycket väl skulle fungera. Till skillnad från Slas och Axelssons böcker så skulle det första kapitlet i den här boken mycket väl kunna läggas sist.

År 2011 kom Christoffers Carlsson bok *Den enögda kaninen ut*. Den inleds med följande meningar:

Det kallades en uppgörelse och det är antagligen vad som egentligen hände. Den sjuttonde juli, mitt i den där långa sommaren som aldrig verkade ta slut, täcktes kvällstidningarnas löpsedlar av en dunkel flygbild som skildrade scenen kring huset uppifrån. De döda kropparna, alla så små från ovan och nästan glänsande i mörkret, förde

tankarna till gangsterfilmer från femtitalets USA. Så brutala och ändå så stilla, nästan oskyldiga. Och i anslutning till bilden, orden UPPGÖRELSEN I DALEN.

Denna gång är kapitlet något längre än den förra boken men fortfarande kort för att vara ett kapitel. Två karaktärer presenteras och även miljön utan allt för mycket detaljer. Boken avslutas med orden:

”Har du berättat för någon än?” frågar hon.

”Inte än.”

”Inte än?” säger Sara.

”Inte än, men jag ska.”

Förr eller senare kommer det att knacka på min dörr.

”Bra. Du vet var jag finns om du vill prata.”

(...)

”Tack för att du ringde”, säger hon. ”Jag ber om ursäkt, David, men en annan ung och mycket vacker man väntar på mig.”

Jag kan inte låta bli att le, av någon anledning. Det klickar till i luren när Sara lägger på, och jag står kvar vid fönstret. Jag föreställer mig en framtid där jag går längs gatorna i min barndomsstad. Jag lyssnar på musik och kanske har jag en tung vigselring på fingret. Jag besöker Åhléns i korsningen Brogatan och Köpmansgatan. Kanske letar jag efter en present till Alex eller vårt barn, men kanske inte.

I mitt huvud är jag tillbaka i Dalen, i ett minne från sommaren som varit. Jag talar i telefon med Alex. Det är ett par dagar kvar till loppmarknaden och Gamle Emanuel har varit död i flera veckor. Det är första gången jag frågar henne.

”Vill du att jag ska stanna?”

”Jag vet inte”, säger hon. ”Det känns som om du varit här så länge nu.”

Som om jag varit där för alltid.

Till skillnad från *Den osynlige mannen från Salem* så kan inte första kapitlet och sista i den här boken byta plats. Men kapitlet börjar med en artikel i tidningen, en fortsättning på den artikel som första kapitlet inleds med. Huvudkaraktären som i första kapitlet reser hem till sin barndomsstad lämnar densamma i sista kapitlet. Återigen blir det en rundgång. Början och slutet binds ihop.

Det jag ser är att alla dessa böcker följer ett liknande mönster. Kapitel ett presenterar huvudkaraktären, miljön, utspelar sig i realtid och den gör ett hopp in i historien, in medias res (latin, i händelsernas mitt), för att tala om vad som komma skall. Jag som läsare förstår att något har hänt men för att få veta vad och få förklaringen till första kapitlet måste jag läsa vidare.

I sista kapitlet får jag, om jag inte fått det tidigare, en förklaring och upplösning som binder ihop historien med början. Det blir en sluten ring. Sista kapitlet avslutar visserligen historien men det skulle också kunna vara en början, antingen på den historia som just berättats eller på en fortsättning.

Vad säger våra förläggare?

I tidningar som till exempel *Skriver* och *Litteraturmagazinet* upprepas det ofta att det skrivs väldigt mycket i Sverige. I höstas gick radion ut med nyheten att Luleå universitet fått hela 1200 ansökningar till A-kursen i kreativt skrivande. De ska då jämföras med året innan då siffrorna var ungefär hälften.

Möjligheterna och intresset för egenutgivning tycks också större nu än tidigare. Ändå finns det förstås de som gärna vänder sig till ett bokförlag. Och med tanke på hur många manus bokförlagen får in varje vecka måste naturligtvis presentationen av manuset och början ha betydelse. För någonstans måste förlagen välja att göra sin sortering. Jag tycker att det säger sig självt att inget förlag kan läsa igenom fullständiga manus utan måste välja ut en del för sin bedömning.

För att få svar på hur förlagen går tillväga och vad de tycker är viktigt valde jag ut några som ger ut den genre, eller liknande, som jag själv skriver, alltså skönlitteratur. Jag ville ha deras svar på mejl för att kunna återge så som de själva svarat. De första svaret fick jag redan efter en dag, några andra dröjde upp till en vecka. Men alla som jag mejlat till har svarat vilket jag ser som mycket positivt.

Jag tror att den här typen av frågor dyker upp väldigt ofta hos dem, samtidigt tror jag att de uppskattar att den som funderar på att skicka in sitt manus också tar reda på i förväg hur de ska gå tillväga och vad de bör tänka på. På så sätt underlättas deras arbete och på sätt höjer jag kvalitén på mitt arbete.

Alla fem förlagen gav relativt lika svar. Eftersom jag tycker att deras svar är det som är intressant i den här essän och inte vilket förlag som svarat har jag valt att låta dem vara anonyma. Jag har här valt ut två svar från ett större och ett lite mindre förlag.

Bokförlag 1 svarar:

Vi får in ca 10 manus i veckan av förhoppningsfulla blivande författare. Själv läser jag de första tre kapitlen för att se om jag fångas av berättelsen. Inledningen är oerhört viktig, det är den chans författaren har att få mig intresserad och nyfiken på resten av berättelsen. Lyckas skribenten inte med det, tackar jag nej till utgivning.

Ett manus kan handla om många olika saker. Det väsentliga är att de första kapitlen är skrivna så att jag får lust att läsa vidare. Det är också viktigt att kapitlen slutar på ett sätt som får mig att genast vilja läsa vidare.

Fångas jag av de första kapitlen läser jag resten och bedömer språket och om berättelsen håller mitt intresse vid liv boken igenom och givetvis om boken passar in i den utgivningsstrategi som vårt förlag har lagt. Är jag fortfarande positiv lämnar jag boken till en lektor för bedömning.

Det andra förlaget, bokförlag 2 svarar:

Vad som får mig att bestämma mig för ett manus är inte bara inledningen utan faktiskt hela manuset i sig. Mitt förlags utgivningsområde är personlig utveckling och sund livsstil med fokus på personliga berättelser om livserfarenheter och insikter. Jag märker ganska snabbt om ett manus rymmer inom vårt utgivningsområde och om berättelsen i sig är tillräckligt intressant även om inledningen är "svag" så är det enkelt att ändra. Ett manus som blir antaget hos oss arbetar vi tillsammans med författaren för att göra det ännu bättre. Om berättelsen i sig inte är tillräckligt intressant spelar det ingen roll om inledningen är i toppklass.

Vad som utmärker en bra början för mig är att det är någonting som väcker nyfikenhet. Det får gärna vara någonting som väcker en stark känsla så att jag blir berörd men framför allt något som gör mig nyfiken så att jag knappt kan bärga mig att få vända blad och läsa vidare.

Början av en text är alltså viktig på så sätt att den ska locka läsaren att vilja läsa mer. Men den får inte bli ett hinder för skrivandet och den får inte vara bättre än texten som sedan följer.

I de exempel jag tagit fram visar det sig att de alla har en liknande uppbyggnad trots att de representerar olika genre. Första kapitlet presenterar huvudkaraktären, miljön och sätter ton för boken. I mina exempel utspelar sig första kapitlet i realtid och berättar att ”något har hänt” men för att få veta vad och fylla i det som finns mellan raderna måste jag läsa vidare. Jag skulle vilja säga att första kapitlet är en form av avslutande kapitel, utan att avslöja upplösningen. I sista kapitlet kommer sedan upplösningen eller den slutliga ledtråden och knyter ihop historien med början.

Det pågår ett flöde av tid mellan berättelsens början och slut (*Narrativanalys* s.6). Bland det vanligaste är att börja en historia med att läsaren görs bekant med en person eller en situation som befinner sig mitt i berättelsen (*Narrativanalys* s.58). En sådan start som med det latinska uttrycket för i händelsernas mitt benämns *in medias res*. Läsaren slängs in mitt i berättelsen utan att det avslöjas allt för mycket under första kapitlet, därefter börjar historien som tar oss fram dit och förklarar hur det hela gick till.

”En viktig anledning till att en intrig börjar i händelsernas mitt är det dramatiska moment en sådan start innebär. Samtidigt sätter sådana starter i regel fokus på en eller flera viktiga aspekter av narrativet. In medias res ringar ofta in något centralt om vad det hela handlar om. Det kan ses som ett omedelbart sätt att på en och samma gång fånga läsaren och exempelvis leda denne i en viss riktning eller ange en viss ton.”(*Narrativanalys* s.59).

Jimmy Vulovic tar i *Narrativanalys* även upp en annan intressant aspekt och det är den om kringliggande texter för ett verk. Så som titel, kapitelrubricering, författarens förord och inte att förglömma baksidestexten. Det är dessa texter som läsaren först möts av och som ofta är avgörande för om jag köper boken. I baksidestexten avslöjas redan en hel del om handlingen.

Jag tror att det här är en aspekt som är väldigt lätt att glömma bort eller missa. Framför allt vikten av att arbeta fram en bra baksidestext som kompletterar historiens början. Ger jag ut min bok via ett förlag ställs jag förstås inför det faktum att det oftast är redaktören eller förläggaren som skriver texten som sedan kommer att pryda baksidan av den bok jag ägnat flera år för att skriva.

Det här tycker jag är viktigt att ha med sig och se till att få fram ett bra samarbete med sin förläggare och kanske till och med se till att det finns en klausul i kontraktet för hur kringliggande texter ska se ut. Sen tillkommer alla de andra kringliggande texterna så som

recensioner och liknande som jag inte kan påverka men som jag tror är påverkade av de texter som bokförlaget använt för att presentera boken.

I tidningen *Litteraturmagazinet* läser jag Sara Lövestams blogg där hon berättar om sina möten med pressen och får frågan ”Vad handlar boken om?” Hennes svar där hon beskrev temat, känslorna och meningen med boken var inte alls de som journalisten efterfrågade. Journalisten ville ha fakta så som vem huvudpersonen är, vad huvudpersonen gör och vad som är historiens konflikt.

Om jag nu inte kan påverka de kringliggande texterna kan jag ändå föreställa mig hur de skulle kunna se ut och ha det med mig när jag skriver mitt första kapitel. På så sätt kan jag låta dessa bli ett komplement till varandra.

Slutligen

Det som för andra kanske är självklart har inte varit det för mig när det gäller början och slutet på en historia. Ändå upptäcker jag när jag studerat hur andra gör att det faktiskt finns där hos mig som ett mönster som jag är omedveten om. Kanske en följd av att jag läser mycket böcker och av att jag ofta läser av mönster i och omkring mig.

Genom att studera och analysera så som jag gjort nu har jag skapat en medvetenhet hos mig själv och hittat ett sätt att tänka för att kunna slutföra de projekt jag jobbar på. Dels min roman som jag skrivit på under några år och dels den långnovell som jag skrivit på under den här kursen. Båda dessa texter har påverkats och ändrats allt eftersom jag gjort mina upptäckter. Troligtvis kommer de att ändras ännu några gånger innan jag blir riktigt nöjd.

Jag har tydligare sett kopplingen mellan slutet och början men också upptäckt att ett slut sällan är ett slut. Ett slut kan alltid göras till en början. Några av de slut jag tagit upp som exempel här skulle mycket väl kunna fungera som början på en historia. Början däremot skulle inte fungera som ett slut då de innehåller alldeles för många frågor utan svar. Det här tror jag har gjort att jag nu läser slutet på böckerna på ett nytt sätt.

Det som jag inte förväntade mig att se var just det faktum att alla slut också kan ses som början på något nytt. Och det kan ju också förklara varför människor blir så upprörda när

tevebolagen försöker lägga ner en serie. För hur de än gör så finns det alltid obesvarade frågor och möjligheter att skapa en fortsättning. Bara ekonomin sätter gränser.

Så om ett slut aldrig riktigt är ett slut utan oftast kan göras till en början, hur ska jag då kunna avsluta denna essä? När jag skulle kunna fortsätta mina tankegångar och experimentera och skapa nya texter genom att använda en annan författares slut.

Eller se vad som händer om jag tar ett kapitel i mitten av en bok och placerar i början.

Vad händer om jag flyttar om alla kapitel och skapar ett nytt verk, skulle det vara möjligt? Finns det några gränser för vad vi kan göra?

Ad extremum - Till slut avslutar jag med ett citat av Thor Heyerdahl:

Gränser? Jag har aldrig sett några, men jag har hört att de finns i tankarna hos andra människor.

Litteraturlista

- Axelsson Majgull, *Moderspassion*, Brombergs förlag AB 2011
- Axelsson Majgull, *Långt bort från Nifelheim*, Prisma, Stockholm 2006
- Axelsson Majgull, *Aprilhäxan*, Rabén Prisma, 1997
- Bondeson Sören, *Konsten att döda. Så skriver du en kriminalroman*, 2011, Ordfront
- Carlsson Christoffer, *Den osynlige mannen från Salem*, 2013, Piratförlaget
- Carlsson Christoffer, *Den enögda kaninen*, 2011, Piratförlaget
- Chatman Seymour, *Story and Discourse – Narrative Structure in Fiction and Film*
- Claesson Stig, *På palmblad och rosor*, Alb. Bonniers boktryckeri 1976
- Claesson Stig, *En vandring i solen*, 1976, Bonniers
- George Elisabeth, *Write away*, Hodder & Stoughton Ltd, 2004
- Miller J.Hillis, *Reading Narrativ*, Oklahoma Project for Discourse and Theory, 1998
- Vulovic Jimmy, *Narrativanalys*, Studentlitteratur AB Lund, 2013

Internet:

Litteraturmagainets blogg, Sara Lövestam, *Saker jag inte visste om att vara publicerad författare del 1*, 2014 <http://www.litteraturmagazinet.se/sara-lovestam/boklogg/saker-som-jag-inte-visste-om-att-vara-publicerad-forfattare-innan-jag-blev-publicerad-forfattare-del-1-4986178>